UO‘K 327-045.7(100) “654”

YANGI O‘ZBEKISTON TASHQI SIYOSATIDA PRAGMATIZM

Bafoyev Feruz Murtazoyevich,
Buxoro davlat texnika universiteti dotsenti,
siyosiy fanlar nomzodi

Annotatsiya. *Maqolada mustaqil O‘zbekiston tashqi siyosatida pragmatizmning shakllanishi va Yangi O‘zbekiston bosqichidagi evolyutsiyasi tahlil qilinadi. Deideologizatsiya, konstitutsiyaviy-huquqiy asoslar, milliy manfaatlar, ochiqlik va moslashuvchanlik, tinchlikparvarlik hamda iqtisodiy diplomatiya pragmatik modelning asosiy tarkibiy qismlari sifatida ko‘rib chiqiladi. AQSH, Yevropa va Qozog‘iston yondashuvlari qiyoslanib, AQSH–O‘zbekiston munosabatlari, BMT doirasidagi tashabbuslar va diplomatik vakolatxonalar faoliyatining amaliy natijadorligi yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *pragmatizm, iqtisodiy diplomatiya, deideologizatsiya, milliy manfaatlar, Amerika-O‘zbekiston munosabatlari.*

ПРАГМАТИЗМ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. *В статье анализируются становление прагматизма во внешней политике независимого Узбекистана и его эволюция на этапе Нового Узбекистана. Деидеологизация, конституционно-правовые основы, национальные интересы, открытость и гибкость, миростроительство и экономическая дипломатия рассматриваются как элементы единой прагматической модели. Сопоставляются подходы США, Европы и Казахстана; освещаются американо-узбекские отношения, инициативы в рамках ООН и практическая результативность дипломатических представительств.*

Ключевые слова: *прагматизм, экономическая дипломатия, деидеологизация, национальные интересы, американо-узбекские отношения.*

PRAGMATISM IN THE FOREIGN POLICY OF NEW UZBEKISTAN

Abstract. *The article analyzes the formation of pragmatism in independent Uzbekistan’s foreign policy and its evolution in the New Uzbekistan period. De-ideologization, constitutional and legal foundations, national interests, openness and flexibility, peacebuilding, and economic diplomacy are examined as elements of an integrated pragmatic model. The approaches of the United States, Europe, and Kazakhstan are compared, while U.S.–Uzbekistan relations, UN-related initiatives, and the practical effectiveness of diplomatic missions are also considered.*

Keywords: *pragmatism, economic diplomacy, de-ideologization, national interests, U.S.-Uzbekistan relations.*

Kirish. Pragmatizm konsepsiyalari geosiyosiy raqobat, iqtisodiy noaniqlik hamda logistika va texnologik zanjirlar uzilishi kuchaygan hozirgi xalqaro muhitda alohida dolzarblik kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan maqola mustaqil O‘zbekiston tashqi siyosatida pragmatizmning ildizlari, deideologizatsiyaning mazmuni, konstitutsiyaviy-huquqiy asoslar, ochiqlik va moslashuvchanlik, AQSH bilan munosabatlar, BMT doirasidagi tashabbuslar, iqtisodiy diplomatiya hamda diplomatik vakolatxonalar natijadorligini bir tizim doirasida tahlil qiladi.

Maqolaning maqsadi - mustaqillik davridan Yangi O‘zbekiston bosqichigacha tashqi siyosiy pragmatizmning evolyutsiyasi, uning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlarini tizimli tahlil qilishdir. Tadqiqotning ilmiy yangiligi pragmatizmni alohida siyosiy qarorlar majmui sifatida emas, balki milliy manfaat, deideologizatsiya, ochiqlik, moslashuvchanlik, tinchlikparvarlik va iqtisodiy natijadorlikni birlashtiruvchi yaxlit tashqi siyosiy model sifatida talqin etishda namoyon bo‘ladi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Xalqaro munosabatlarda pragmatizmning nazariy talqinlari orasida E. Israelyanning gumanizm va pragmatizmni uyg‘unlashtirish imkoniyatlariga bag‘ishlangan tadqiqoti alohida ahamiyatga ega. Unda qadriyatlarga asoslangan yo‘nalish bilan milliy manfaatlarni ko‘zlovchi pragmatik yondashuv o‘zaro inkor etuvchi emasligi ko‘rsatiladi [1]. Mazkur nuqtayi nazar O‘zbekiston tashqi siyosatidagi milliy manfaatlar ustuvorligi va tinchlikparvarlik tamoyillarining o‘zaro munosabatini tahlil qilish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

AQSH tashqi siyosatidagi zamonaviy pragmatizm Davlat departamenti bayonoti, mudofaa siyosatiga doir rasmiy nutq va Milliy xavfsizlik strategiyasida milliy manfaat, natijadorlik hamda “Avvalo Amerika” tamoyillari orqali ifodalangan [2; 3; 4]. Bu hujjatlar siyosiy diskursning birlamchi manbalari bo‘lib, maqolada ularning normativ da‘volari emas, pragmatizmni talqin etish usuli va Markaziy Osiyoga ehtimoliy ta‘siri tahlil qilinadi.

Yevropa yo‘nalishida iqtisodiy samaradorlik, energetika xavfsizligi va strategik avtonomiya masalalari rasmiy siyosiy nutqlar asosida yoritiladi [5]. BMTni isloh qilish, uning xalqaro nizolarni hal etishdagi o‘rni hamda O‘zbekistonning tashkilot doirasidagi tashabbuslari axborot-tahliliy va rasmiy manbalar orqali o‘rganiladi [6; 7]. Qozog‘iston rahbariyatining milliy manfaat va suverenitet haqidagi qarashlari esa mintaqaviy qiyoslash uchun muhim material beradi [8].

O‘zbekiston Prezidentining nutq va ma‘ruzalari mamlakat tashqi siyosati, iqtisodiy diplomatiya hamda diplomatik vakolatxonalar faoliyatining ustuvor mezonlarini aniqlashda asosiy empirik manba sifatida qo‘llanildi [7; 9]. Adabiyotlar va manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud ishlarda pragmatizmning tarixiy ildizlari, konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari, tinchlikni barpo etish amaliyoti va iqtisodiy diplomatiya natijadorligi ko‘pincha alohida yoritiladi. Ularni yagona tahliliy model doirasida o‘rganish zarurati ushbu tadqiqotning muammoli maydonini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning obyekti mustaqil O‘zbekistonning tashqi siyosati, predmeti esa undagi pragmatik yo‘nalishning shakllanishi, huquqiy-institutsional mustahkamlanishi va amaliy namoyon bo‘lish mexanizmlaridir. Tahlilning xronologik doirasi mustaqillikning dastlabki yillaridan 2026-yilgacha bo‘lgan davrni qamrab oladi.

Ishda tarixiy-genetik, normativ-huquqiy, qiyosiy-siyosiy va institutsional tahlil usullaridan foydalanildi. Tarixiy-genetik usul pragmatizmning deideologizatsiya va milliy manfaatlar ustuvorligidan ochiq hamda natijaga yo‘naltirilgan tashqi siyosatga aylanish jarayonini aniqlashga; normativ-huquqiy tahlil Konstitutsiya, tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasi va boshqa hujjatlarning o‘rnini baholashga xizmat qildi. Qiyosiy usul AQSH, Yevropa va Qozog‘iston yondashuvlari bilan O‘zbekiston modelining umumiy va farqli jihatlarini ochishga imkon berdi.

Rasmiy nutqlar, strategik hujjatlar va axborot-tahliliy materiallar sifat kontent-tahlili asosida o‘rganildi [2-9]. Pragmatizm quyidagi operatsion mezonlar orqali baholandi: milliy manfaatlarning ustuvorligi; tashqi aloqalarning mafkuradan xoli etilishi; ochiqlik va moslashuvchanlik; hamkorlik yo‘nalishlarini diversifikatsiya qilish; nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish; investitsiya, eksport, texnologiya, logistika va fuqarolar farovonligi bilan o‘lchanadigan amaliy natijadorlik. AQSH-O‘zbekiston munosabatlari, tinchlikni barpo etish tashabbuslari va iqtisodiy diplomatiya keys usuli asosida ko‘rib chiqildi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Mustaqil O‘zbekiston: tashqi siyosatdagi pragmatizmning ildizlari. Mamlakat rahbariyati boshidanoq fikrlar plyuralizmi, G‘arb pragmatizmi g‘oyalarini hamda uning xalqaro munosabatlar va o‘z mamlakati tashqi siyosatiga ta‘sirini puxta o‘rganish zaruratidan kelib chiqqan.

2001-yilda mustaqil mamlakat tashqi siyosatining “uch ustuni” haqida so‘z yuritilgan. Birinchisi - milliy ustuvorlik, O‘zbekiston va uning xalqi manfaatlari. Ikkinchisi - pragmatizm. Uchinchisi - iqtisodiy samaradorlik. Biroz keyinroq, 2006-yilda mamlakat rahbariyati boshqa davlatlar bilan hamkorlik o‘zaro ishonch va hurmat (1), konstruktivizm va pragmatizm (2), manfaatlar muvozanatiga rioya etish (3) kabi asosiy prinsiplarga tayanishi kerak, deb hisoblagan.

Deideologizatsiya: tashqi jihatlar

Mustaqil O‘zbekiston rahbariyati ichki va tashqi iqtisodiy munosabatlarni deideologizatsiya qilishni ta‘minlash zarurati haqida ilk bor 1993-yilda fikr bildirgan. Keyinchalik, 1996-yilda bu qoida kengaytirildi: davlatlar emas, balki ularning mafkuradan va siyosatdan xoli qilingan iqtisodiyotlari hamda bozorlari integratsiyalashishi kerak.

Yangi O‘zbekistonda siyosiy va mafkuraviy xurofotlarsiz keng hamkorlikni yo‘lga qo‘yishga chaqiriqlar yangramoqda. Prezident Sh. M. Mirziyoyev geosiyosiy raqobat, milliy xudbinlik va mafkuraviy tarafkashlikdan xoli konstruktiv muloqot orqali global murosaga erishishni qo‘llab-quvvatlaydi.

1992-yilgi Konstitutsiyada tashqi siyosat

1991-yil avgustida bo‘lib o‘tgan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari oltinchi sessiyasi tinchliksevarlik va xalq osoyishtaligini himoya qilish an‘analarini yana bir bor qayd etdi.

Konstitutsiyada davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning daxlsizligi, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, shuningdek, xalqaro huquqning boshqa umume‘tirof etilgan prinsiplari va normalari mustahkamlangan.

1993-yil oxiriga kelib, mustaqil O‘zbekiston dunyoning deyarli barcha nufuzli yirik davlatlari tomonidan tan olindi. Dunyoning 70 dan ortiq mamlakati bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatildi. Toshkentda 40 dan ortiq davlatning elchixona va vakolatxonalari ochildi. Mamlakatning tashqi dunyodan asriy yakkalanishiga barham berildi. (2017 yildan buyon xorijda 16 ta yangi diplomatik vakolatxona va konsullik ochildi, ularning umumiy soni 60 taga, diplomatik munosabatlar o‘rnatilgan davlatlar soni esa 165 taga yetdi).

Bundan tashqari, “uzoq va yaqin qo‘shnilar bilan umumiy til topish, ular bilan do‘stlik va yaxshi qo‘shnichilik munosabatlarini mustahkamlash, AQSH va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Rossiya va Xitoy, Yaponiya va Janubiy Koreya singari dunyoning yetakchi davlatlari hamda boshqalar bilan teng huquqli munosabatlarni rivojlantirish” vazifasi dolzarblashmoqda.

Yangi O‘zbekistonning yangilangan Konstitutsiyasi

2016-yil oxiridayoq, navbatdagi Konstitutsiya kuni nishonlanayotgan paytda, Yangi O‘zbekiston rahbariyati boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, yuzaga keladigan mojaro va qarama-qarshiliklarni faqat tinch, siyosiy yo‘l bilan hal etish kabi tashqi siyosat prinsiplarining ustuvorligini e‘lon qildi.

O‘sha paytning o‘zida tinchliksevar, ochiq va pragmatik siyosat yuritishga sodiqlik bildirildi. Bunda ilg‘or jahon tajribasini chuqur o‘rganish va amaliyotda qo‘llash tashqi siyosat sohasidagi vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim shartlaridan biri sifatida ko‘rildi.

Shuningdek, BMT, SHHT, MDH, Islom hamkorlik tashkiloti va boshqa xalqaro tuzilmalar bilan faol hamkorlik O‘zbekistonning milliy manfaatlariga mos kelishi e‘tirof etildi.

Besh yil o‘tib, mamlakat yetakchisi global iqlim o‘zgarishlarini hisobga olgan holda Konstitutsiyaga maxsus ekologik bo‘lim kiritish zarurligini ta‘kidladi.

Prezident Sh. M. Mirziyoyev dunyoda yuz berayotgan tub o‘zgarishlarni hisobga olgan holda O‘zbekiston tashqi siyosatining konseptual-huquqiy asoslarini yangilash va takomillashtirish muhimligini e‘tirof etdi.

Yangilangan Konstitutsiya davlatning qulay investitsiya muhitini ta‘minlash bo‘yicha majburiyatlarini mustahkamladi.

Boshqa qonunchilik hujjatlari

Ta‘kidlash kerakki, mustaqil O‘zbekistonda “O‘zbekiston Respublikasi tashqi siyosiy faoliyatining asosiy prinsiplari to‘g‘risida”gi Qonun, Milliy xavfsizlik konsepsiyasi va Tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasi qabul qilinib, amalga oshirildi.

Shu bilan birga, 2018-yil aprelida Prezident Sh. M. Mirziyoyev O‘zbekiston Respublikasining Tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasini (yangi tahrirda) qabul qilish zarurligini ma‘lum qildi. Unda O‘zbekiston Respublikasining xorijiy hamkorlar bilan mamlakatning ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa sohalardagi o‘rta va uzoq muddatli manfaatlariga asoslangan ikki tomonlama hamda ko‘p tomonlama hamkorligini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari nazarda tutilishi kerak edi.

2020-yil oxirida Yangi O‘zbekiston yetakchisi olib borilayotgan ochiq, pragmatik va konstruktiv tashqi siyosatni, shuningdek, uzoq muddatli strategik maqsadlarni hisobga olgan holda O‘zbekiston Respublikasining Tashqi siyosat konsepsiyasini qabul qilishni jadallashtirishni talab qildi.

Tashqi siyosatning ustuvor yo‘nalishi bo‘lgan Markaziy Osiyo davlatlari bilan ko‘p asrlik do‘stlik va yaxshi qo‘shnichilik rishtalarini, strategik sheriklik va o‘zaro ishonchni mustahkamlashga alohida e‘tibor qaratish taklif etildi.

Va nihoyat, joriy yilda Prezident Sh. M. Mirziyoyev (O‘zbekiston Respublikasi Tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasini yangilash zarurati munosabati bilan) uning ustuvor yo‘nalishlarini qayta ko‘rib chiqish, milliy manfaatlarni himoya qilish va mamlakatning xalqaro maydondagi mavqeyini mustahkamlash bo‘yicha aniq vazifalarni belgilashni talab qilmoqda.

Tashqi siyosatning moslashuvchanligi va ochiqligi prinsiplari

Qonunchilik hujjatlari tizimida zaruratga qarab muntazam yangilanib turadigan Milliy xavfsizlik konsepsiyasi markaziy o‘rinlardan birini egallashi kerak. Mamlakat yetakchisining fikricha, unda O‘zbekiston tashqi siyosatining moslashuvchanligi va ochiqligi prinsipi (1), eng yaqin qo‘shnilarimiz bilan konstruktiv munosabatlarni rivojlantirish ustuvorligi (3) mustahkamlanishi lozim. Ayni paytda Vatan suvereniteti va mustaqilligini (3), xalqimizning madaniy-sivilizatsiyaviy o‘zligini (4) saqlash bo‘yicha qat‘iy yo‘nalish zarur.

Tashqi siyosatimizning moslashuvchanligi va ochiqligi, qo‘shni davlatlar bilan do‘stona va konstruktiv munosabatlarni rivojlantirish, Vatan suvereniteti hamda mustaqilligini saqlash ustuvorligi prinsiplariga asoslanib, mamlakatning Mudofaa doktrinasi ham sifat jihatidan yangilandi.

Yangi O‘zbekistonning milliy manfaatlari

Yangi O‘zbekiston tashqi siyosiy faoliyatining bosh ustuvor yo‘nalishi sifatida mamlakatning milliy manfaatlari bog‘liq bo‘lgan Markaziy Osiyo mintaqasi e‘lon qilindi.

Keyinchalik milliy manfaatlarga javob beradigan ochiq, pragmatik va chuqur o‘ylangan tashqi siyosatni kuchaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar davom ettirilishi ma‘lum qilindi. Prezident Sh. M. Mirziyoyev yaqin va uzoq xorijdagi barcha mamlakatlar bilan hamkorlikni kengaytirishni e‘lon qildi.

Shu yo‘nalishda O‘zbekiston Respublikasi Tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasini yangilash, uning ustuvor yo‘nalishlarini qayta ko‘rib chiqish hamda milliy manfaatlarni himoya qilish va mamlakatning xalqaro maydondagi mavqeyini mustahkamlash bo‘yicha aniq vazifalarni belgilash zarurligi ta‘kidlandi.

Mazkur Konsepsiya iqtisodiy diplomatiya, xavfsizlik, investitsiyalar, eksport, transport-logistika, suv va iqlim masalalari sohasidagi milliy manfaatlarni kompleks tarzda aks ettirishi kerak.

Ilmiy ishlarda insonparvarlik prinsiplari va davlatlarning milliy manfaatlarini uzviy uyg‘unlashtirish imkoniyatlari hamda chegaralari masalasi ko‘rib chiqiladi. Shu munosabat bilan xalqaro faoliyatda va davlat hamda davlatlararo pragmatizm ustun bo‘lgan sharoitlarda qadriyatga asoslangan yo‘nalishlarning ahamiyati baholanadi. Ko‘plab qarama-qarshiliklarning natijalari zamonaviy mojarolarni faqat harbiy vositalar bilan hal etish mumkin emasligi haqidagi mashhur tezisni yana bir bor tasdiqlaydi. Vaziyatni me‘yorlashtirish tinchlikni barpo etish yo‘nalishida keyingi kompleks sa‘y-harakatlarni talab qiladi [1].

Tinchlikni barpo etishning siyosiy-huquqiy asoslari

1997-yilda O‘zbekiston “sayyoramizning barcha hududlarida insonlarning kafolatlangan xavfsiz hayoti davrini tezroq yaqinlashtirish uchun boshqa davlatlar bilan teng ravishda tinchlikni barpo etuvchi bunyodkorlik jarayonida ishtirok etish” istagini aniq bildirdi.

Yangi O‘zbekiston BMTning Tinchlikni barpo etish komissiyasi (strategiyalar ishlab chiqish bo‘yicha maslahat platformasi sifatida), BMTning Siyosiy masalalar va tinchlikni barpo etish departamenti, shuningdek, ayollar, tinchlik va xavfsizlik sohasidagi kun tartibini amalga oshirishda fuqarolik jamiyati ishtiroki masalasi bo‘yicha Tinchlikni barpo etish sohasidagi aloqalar bo‘yicha Yevropa byurosi bilan faol hamkorlik qiladi.

Prezident Sh. M. Mirziyoyev BMT Bosh kotibining siyosiy masalalar va tinchlikni barpo etish bo‘yicha o‘rinbosari Rozmari DiKarlo, BMT Bosh kotibining siyosiy masalalar va tinchlikni barpo etish masalalari bo‘yicha yordamchisi bilan uchrashdi.

Ko‘rib chiqilayotgan sohadagi faollikni amaliy tadbirlar ham tasdiqlaydi. Jumladan, “Qirg‘iziston va O‘zbekistonning chegaraoldi hududlarida hamkorlik orqali birgalikdagi farovonlik” tinchlikni barpo etish loyihasi amalga oshirilmoqda. Farg‘onada Birinchi xalqaro tinchlik forumi o‘tkazildi va Farg‘ona forumi kommyunikesi qabul qilindi. Farg‘onada yoshlarning tinchlikni barpo etishdagi ishtirokiga bag‘ishlangan xalqaro seminar o‘tkazildi.

O‘zbekiston tomoni tinchlikni barpo etish sohasida yetakchi xalqaro tashkilotlar, jumladan, Germaniyaning Berghof jamg‘armasi, Finlyandiyaning M. Axtisaari nomidagi Tinchlik jamg‘armasi, Shveytsariyaning PeaceNexus jamg‘armasi, Stokgolm xalqaro tinchlik muammolarini tadqiq etish instituti, Acted, DVV International, Saferworld, Search for Common Ground va International Water Management Institute bilan hamkorlik qiladi.

Umuman olganda, rasmiy Toshkent Markaziy Osiyoning mintaqadan tashqarida tinchlikni barpo etishga qo‘shayotgan hissasi tayyor yechimlarni eksport qilishda emas, balki pragmatik yondashuv samaradorligini namoyish etishda, deb hisoblaydi.

Muhokama. AQSHning yangi ma‘muriyati va uning Markaziy Osiyo davlatlari tashqi siyosatiga ta‘siri. D. Trampning yangi ma’muriyati tashqi siyosatda milliy manfaat va amaliy natijadorlikka qaytishni ochiq e’lon qildi. Davlat kotibi M. Rubio diplomatiyaning asosiy vazifasini AQSHning milliy manfaatlarini ilgari surish bilan bog‘lasa [2], P. Xegset bu yondashuvni hayotiy manfaatlarni himoya qilishga qaratilgan “moslashuvchan, pragmatik realizm” sifatida ta’riflaydi [3]. Milliy xavfsizlik strategiyasida esa tashqi siyosat an’anaviy mafkuraviy yorliqlardan xoli, “Avvalo Amerika” mezoni asosida baholanadigan yo‘nalish sifatida ko‘rsatiladi [4]. Bu yondashuv Markaziy Osiyoda ham manfaatlar muvozanati va aniq natijaga yo‘naltirilgan hamkorlikning ahamiyatini oshiradi.

Amerika–O‘zbekiston munosabatlari

Tarixan Amerika biznesining mustaqil O‘zbekistondagi faoliyati iqtisodiyotni modernizatsiya qilishda ijobiy rol o‘ynab, uning bozor tamoyillariga o‘tishiga, ilg‘or texnologiyalarni joriy etishga, iqtisodiy salohiyatning barqarorligi va mustahkamligini oshirishga ko‘maklashdi.

Prezident Sh. M. Mirziyoyevning siyosiy irodasi, rasmiy Toshkentning xalqaro munosabatlarni baholash yondashuvlaridagi va Yangi O‘zbekiston tashqi siyosatidagi o‘zgarishlar ikki tomonlama munosabatlarning mutlaqo yangi bosqichi hamda strategik sheriklik asoslarini mustahkamlash uchun zamin yaratdi.

Eslatib o‘tamiz, Prezidentlar Sh. M. Mirziyoyev va D. Tramp muloqotining o‘ziga xos debochasi bor - bunga O‘zbekiston va AQSH yetakchilarining Ar-Riyoddagi suhbati (2017-yil 21-may), Nyu-Yorkdagi (2017-yil sentabr) va Vashingtondagi (2018-yil 16-may) uchrashuvlar, telefon suhbatlari, maktublar va tabriklar kiradi.

Prezident Sh. M. Mirziyoyevning 2025-yil 20-24-sentabr kunlari AQSHga tashrifi, mubolag‘asiz, mamlakatning eng yangi tarixida davr yasovchi voqea bo‘ldi.

O‘zbekiston Prezidentining 2018-yilda Vashingtonga tashrifi deyarli barcha mumkin bo‘lgan hamkorlik sohalarini qamrab oluvchi keng qamrovli kun tartibining shakllanishi bilan tavsiflanadigan strategik sheriklikning yangi davrini boshlab berdi. Tushunarliki, ushbu muhim voqealardan oldin ikki mamlakat diplomatlari, ishbilarmonlik, gumanitar va jamoatchilik doiralarining mashaqqatli tizimli faoliyati, yuzlab insonlarning chinakam fidokorona mehnati amalga oshirilgan.

So‘nggi 8 yil ichida AQSH bilan tovar ayirboshlash hajmi 4 barobar oshdi, O‘zbekistonda 300 dan ortiq Amerika kompaniyasi muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda.

Kelajakda O‘zbekiston va AQSH uran, mis, volfram, molibden va grafit qazib olish hamda ularni chuqur qayta ishlashni rivojlantiradi. Avtomobil va temir yo‘llar, terminallar hamda aeroportlarni modernizatsiya qilish bo‘yicha keng ko‘lamli dastur amalga oshirilmoqda. 2030-yilgacha transport infratuzilmasini rivojlantirishga 12 milliard dollardan ortiq mablag‘ yo‘naltirish rejalashtirilgan.

Fuqaro aviatsiyasi, avtomobilsozlik, tog‘-kon sanoati, qishloq xo‘jaligi, infratuzilma, energetika va kimyo, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda boshqa sohalarda o‘nlab milliard dollarlik qo‘shma loyihalar amalda ro‘yobga chiqarilmoqda.

Amaldagi loyihalarni samarali ilgari surish, shuningdek, yangi loyiha va dasturlarni ishlab chiqish maqsadida Amerika-O‘zbekiston ishbilarmonlik va investitsiya kengashi tashkil etildi.

Mintaqalar o‘rtasidagi hamkorlikning yangi mexanizmi ishga tushirildi.

Yevropa yo‘nalishi

Yevropa mamlakatlarida pragmatizm, avvalo, energetika va iqtisodiy siyosatda namoyon bo‘lmoqda. Qayta tiklanuvchi manbalarni kengaytirish iqtisodiy samaradorlik, sanoat raqobatbardoshligi, energiya narxlari va ta’minot barqarorligi bilan ko‘proq bog‘lanmoqda [5]. Shu sababli quyosh va shamol energetikasi bilan bir qatorda atom energetikasi, gaz ta’minotini diversifikatsiya qilish, strategik zaxiralar va milliy energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish ham muhim o‘rin egallamoqda. Bunday yondashuv ekologik maqsadlar bilan iqtisodiy o‘sish, bandlik, texnologik taraqqiyot va milliy xavfsizlik o‘rtasida muvozanat topishni talab qiladi.

Pragmatizm Yevropaning strategik avtonomiyaga intilishida ham ko‘rinadi. AQSH bilan ittifoqni saqlagan holda mudofaa, energetika, texnologiya, moliya va tashqi siyosatda mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatlarini kengaytirish maqsad qilinmoqda. Bu transatlantik munosabatlarni uzish yoki antiamerikanizmni anglatmaydi; asosiy maqsad bir tomonlama qaramlikni kamaytirish, ko‘p yo‘nalishli diplomatiyani rivojlantirish va zarur vaziyatlarda o‘z manfaatlarini mustaqil himoya qilishdir. Shu tariqa Yevropa pragmatizmi energetik diversifikatsiya, sanoat raqobatbardoshligi va strategik avtonomiyani birlashtiruvchi model sifatida shakllanmoqda.

BMTning zamonaviy sharoitdagi roli

“Avvalo Amerika” shiori asosida BMT islohoti ham olib borilmoqda, ushbu global tashkilot byudjeti 570 million dollarga sezilarli darajada qisqartirilmoqda. D. Tramp ma‘muriyati o‘zining asosiy missiyasidan uzoqlashgan, haddan tashqari kengaygan va samarasiz tizimni muvaffaqiyatli qayta qurmoqda. “Biz, - deya ta‘kidlaydi Oq uyning yuqori martabali amaldorlaridan biri, - samaradorlikka, har bir dollarga tejamkor munosabatda bo‘lishga va bularning barchasini moliyalashtirayotgan soliq to‘lovchilar haqida g‘amxo‘rlik qilishga intilamiz” [6].

Prezident Sh. M. Mirziyoyevning BMT minbaridan qilgan chiqishlari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, Yangi O‘zbekiston bilan xalqaro tashkilotlar o‘rtasidagi sheriklik misli ko‘rilmagan darajaga yetkazilganidan dalolat beradi. Mamlakat yetakchisi murakkab geosiyosiy sharoitda BMTni “keskin global masalalar bo‘yicha murosali yechimlarga erishish uchun asosiy platforma” sifatida saqlab qolishga chaqiradi, barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish va milliy vazifalarni hal etish uchun “BMT Xavfsizlik Kengashi tarkibini o‘zgartirish va kengaytirish” tarafdori bo‘lib chiqadi [7].

Qozog‘iston pozitsiyasi: milliy manfaatlarni e‘tiborsiz qoldirib bo‘lmaydi

O‘zbekiston pozitsiyasining o‘ziga xosligini aniqlash uchun mamlakatning iqtisodiy jihatdan qudratli eng yaqin qo‘shnisi pozitsiyasi qiziqish uyg‘otadi.

Prezident Q.J.Toqayev Amerikaning “The National Interest” nashri uchun yozgan maqolasida o‘nlab yillar davomida shakllangan globalizm konsepsiyasi “o‘zaro bog‘langan va inklyuziv xalqaro tartib”ni yaratishga da‘vat etgani va dastlab “oqilona hamda konstruktiv bo‘lib ko‘ringani”ni yozadi [8].

Biroq keyinchalik, Q.J.Toqayevning fikricha, “mas‘uliyatsiz inklyuzivlik, cheklovlarsiz erkinlik va ma‘naviy ustunlikka (yoki istisnolikka) da‘vo” kabi prinsiplarga asoslangan model shakllandi. Bunda “suveren jamiyatlar, pragmatik siyosatchilar va sog‘lom fikrga amal qiluvchilarning qarashlari e‘tiborsiz qoldirildi”.

Qozog‘iston yetakchisining fikricha, joriy yilda bo‘lib o‘tgan 62-Myunxen xavfsizlik konferensiyasi oddiy bir haqiqatni ochib berdi: “milliy manfaatlarni e‘tiborsiz qoldirib bo‘lmaydi, suverenitetni noqulaylik sifatida qabul qilish mumkin emas, barqarorlik esa mafkuraviy aqidaga asoslanishi mumkin emas” [8].

Hamkasbining fikriga qo‘shilgan Prezident Sh. M. Mirziyoyev zamonaviy xalqaro muhit haqiqatan ham “pragmatizm, ochiqlik va realizmga bo‘lgan talabning ortib borayotganini namoyon etayotgani”ni tasdiqladi.

Iqtisodiy diplomatiya: maqsadlar, o‘ziga xoslik, istiqbollar

Dastlab Yangi O‘zbekiston yetakchisi “iqtisodiy diplomatiya”ni ilgari surishga urg‘u bergan holda O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi va xorijdagi muassasalari faoliyatining normativ-huquqiy asoslari hamda tashkiliy-shtat tuzilmasini tubdan qayta ko‘rib chiqish va takomillashtirish vazifasini qo‘ydi. Iqtisodiy diplomatiyani ilgari surish savdo va investitsiyalar, yuqori texnologiyalar va innovatsiyalar, raqamlashtirish, transport va logistika, bank-moliya sektori kabi asosiy yo‘nalishlarda hamkorlikni nazarda tutdi.

Puxta o‘ylangan iqtisodiy diplomatiya amalga oshirilishi natijasida mamlakat eksporti va jalb qilinayotgan investitsiyalar hajmi jadal o‘sdi. Xususan, 2017-2021-yillarda xorijiy investitsiyalar hajmi uch barobar oshdi. Shu hisobiga yuzlab zavod va korxonalar ishga tushirildi, ishlab chiqarish va xizmatlar hajmi ortdi, aholi bandligi ta‘minlandi, yangi obyektlar qurildi.

2023-yilda 11 milliard dollar miqdoridagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni o‘zlashtirish va yirik investorlar bilan manzilli ishlarni yo‘lga qo‘yish vazifasi belgilandi. Iqtisodiy diplomatiyani hamda xorijdagi diplomatik vakolatxonalarning investitsiyalarni jalb etishdagi rolini kuchaytirish muhimligi ko‘rsatildi.

2025-yilda ikki tomonlama va ko‘p tomonlama tadbirlar doirasida umumiy qiymati 160 milliard dollar bo‘lgan investitsiya loyihalari va savdo shartnomalari bo‘yicha bitimlar imzolandi. Tarixda ilk bor tashqi savdo aylanmasi 80 milliard dollardan oshdi, eksport 33,5 milliard dollarga yetdi, xorijiy investitsiyalar hajmi esa 43 milliard dollardan oshdi. 75 ta davlatga eksport yetkazib berish hajmi qariyb 4,5 milliard dollarga ko‘paydi.

2026-yil iyulida Prezident Administratsiyasi oldiga diplomatik vakolatxonalarning iqtisodiy diplomatiya, investitsiyalarni jalb etish va eksportni rivojlantirish sohasidagi faoliyatini qayta ko‘rib chiqish, shuningdek, o‘z vazifalarini uddalay olmayotgan rahbarlar o‘rniga yosh va zamonaviy fikrlaydigan kadrlarni tavsiya etish vazifalari qo‘yildi.

Tashqi ishlar vazirligi va xorijdagi diplomatik vakolatxonalar faoliyati: navbatdagi vazifalar

2017-yildayoq Yangi O‘zbekiston suv resurslaridan birgalikda foydalanish (1), chegaralarni belgilash (2), o‘tkazish punktlarini ochish (3), transport qatnovini tiklash va kengaytirish (4) kabi ko‘plab nozik masalalarga yechim topdi. Mamlakat rahbariyati 2018-yilda diplomatik muassasalar faoliyati, avvalo, quyidagi muhim vazifalarni hal etishga yo‘naltirilishi kerak, deb hisoblagan: 1) eksport; 2) sanoatimiz va infratuzilmamizni modernizatsiya qilish hamda rivojlantirish uchun xorijiy investitsiyalar, ilg‘or texnologiyalar va bilimlarni jalb etish; 3) elchixonalar O‘zbekistonga turistlar oqimini kengaytirish bo‘yicha samarali va tizimli ish olib borishi kerak.

TIV tuzilmasida quyidagi masalalar bilan shug‘ullanuvchi alohida ixtisoslashgan bo‘linmalar tashkil etilishi nazarda tutilgan edi: 1) tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirish, eksportni ilgari surish va investitsiyalarni jalb etish; 2) savdo-iqtisodiy hamkorlik bo‘yicha hukumatlararo komissiyalar faoliyatini kotibiyat sifatida muvofiqlashtirish; 3) turizmni har tomonlama rivojlantirish; 4) xorijdagi vatandoshlar va fuqarolarimiz bilan tizimli asosda ishlash.

Sh. M. Mirziyoyev ta‘kidlaganidek, 2025-yil umuman mamlakat tashqi siyosati uchun samarali bo‘ldi. Yil davomida 26 ta xorijiy davlatga oliy darajadagi tashriflar amalga oshirildi, eng yangi tarixda ilk bor qator mamlakatlar rahbarlarining O‘zbekistonga tashriflari tashkil etildi. “Markaziy Osiyo plyus” formatidagi ko‘p tomonlama muloqotlar samarali tus oldi. So‘nggi yillarda 11 ta davlat bilan strategik sheriklik o‘rnatildi,

ularning umumiy soni 19 taga yetdi, Qozog‘iston, Ozarbayjon va Tojikiston bilan ittifoqchilik munosabatlari yo‘lga qo‘yildi.

Shu bilan birga, “hozirgi sharoitda elchi shunchaki siyosiy muloqot olib boruvchi shaxs emas. Elchi - investitsiyalar va texnologiyalarni jalb etadigan, yangi eksport bozorlarini ochadigan, transport-logistika yo‘laklarini ishga tushiradigan, turistlar oqimini ko‘paytiradigan, qonuniy mehnat migratsiyasi uchun sharoit yaratadigan va, eng muhimi, fuqarolarimiz huquqlarini himoya qiladigan davlat vakilidir”.

Mamlakat rahbariyati nuqtayi nazaridan, elchilar faoliyati samaradorligining asosiy ko‘rsatkichlari ular faoliyat yuritayotgan mamlakatlardan eksport tushumlari hajmi, turistlar oqimining o‘sishi, shuningdek, qonuniy mehnat migratsiyasini tashkil etish natijadorligi bo‘lishi kerak.

Muhokama natijalari tashqi siyosiy pragmatizm turli siyosiy tizimlarda milliy manfaat, moslashuvchanlik va amaliy natijadorlikka tayanishini, biroq uning mazmuni davlatlarning geosiyosiy mavqei va rivojlanish ehtiyojlariga ko‘ra farqlanishini ko‘rsatadi. AQSH modelida milliy ustuvorlik va kuch omili, Yevropa yondashuvida strategik avtonomiya hamda energetik-iqtisodiy muvozanat, Qozog‘iston pozitsiyasida suverenitet va barqarorlik yetakchi o‘rin tutadi. O‘zbekiston modelining farqli jihati esa yaxshi qo‘shnichilik, ko‘p yo‘nalishli hamkorlik, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish va tashqi aloqalarni aniq iqtisodiy hamda ijtimoiy natijalarga bog‘lashning yagona siyosiy yo‘nalishda uyg‘unlashganidir. Shu bilan birga, empirik bazada rasmiy manbalarning salmog‘i yuqori bo‘lgani sababli keyingi tadqiqotlarda mustaqil statistik ma‘lumotlar va ekspert baholari orqali natijadorlik mezonlarini qo‘shimcha tekshirish maqsadga muvofiq.

Xulosa. Tadqiqot natijalari O‘zbekiston tashqi siyosatidagi pragmatizm alohida vaziyatlarga moslashish vositasi emas, balki mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab shakllangan strategik tamoyil ekanini ko‘rsatadi. Dastlab tashqi iqtisodiy aloqalarni deideologizatsiya qilish, milliy manfaatlar ustuvorligi va iqtisodiy samaradorlik g‘oyalarida namoyon bo‘lgan ushbu tamoyil Yangi O‘zbekiston sharoitida ochiqlik, moslashuvchanlik, ko‘p yo‘nalishli hamkorlik va aniq natijadorlikka asoslangan yaxlit modelga aylandi.

Yangilangan Konstitutsiya va tashqi siyosatga doir qonunchilik hujjatlari ushbu modelning konseptual-huquqiy asoslarini mustahkamladi. Tashqi siyosatdagi ochiqlik va moslashuvchanlik prinsipial pozitsiyalardan voz kechishni emas, balki xalqaro huquq normalari bilan milliy manfaatlarni uyg‘unlashtirishni anglatadi. Markaziy Osiyoning ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanishi, qo‘shni davlatlar bilan ishonchli munosabatlar, yirik kuch markazlari bilan muvozanatli hamkorlik va BMT doirasidagi tashabbuslar buning amaliy ifodasidir.

AQSH, Yevropa va Qozog‘iston tajribalarining qiyosiy tahlili pragmatizm xalqaro tizimdagi geosiyosiy raqobat va iqtisodiy noaniqlikka javoban kuchayib borayotganini ko‘rsatadi. O‘zbekiston pragmatizmining o‘ziga xosligi esa hamkorlikni diversifikatsiya qilish, mintaqaviy ishonchni mustahkamlash, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish va tashqi aloqalarni mamlakat taraqqiyotiga xizmat qildirishda namoyon bo‘ladi. Iqtisodiy diplomatiya mazkur siyosatning asosiy amaliy mexanizmidir. Shu sababli uning samaradorligi tashrif va imzolangan hujjatlar soni bilan emas, balki investitsiyalar, eksport, yangi bozorlar, texnologiyalar transferi, transport-logistika loyihalari, turistlar oqimi va yaratilgan ish o‘rinlari bilan baholanishi lozim.

Yuqoridagi tahlillar asosida Yangi O‘zbekiston tashqi siyosatining pragmatik modeli konstitutsiyaviy-huquqiy asoslar, milliy manfaatlar ustuvorligi, ochiqlik, moslashuvchanlik, muvozanatli diplomatiya va iqtisodiy hamkorlikning uyg‘unligiga tayanadi. Bu modelda pragmatizm yakuniy maqsad emas, balki milliy manfaatlarni xalqaro o‘zgarishlar bilan muvofiqlashtirish vositasi bo‘lib, uning samaradorligi mamlakat suvereniteti, iqtisodiy barqarorligi va fuqarolar farovonligiga qo‘shayotgan amaliy hissasi bilan belgilanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Исраелян Е. Гуманизм и прагматизм в международных отношениях: варианты сопряжения в канадском контексте // Международные процессы. – 2015. – Т. 13. – № 1. – С. 23–34.

2. Priorities and Mission of the Second Trump Administration‘s Department of State. Press Statement. Marco Rubio, Secretary of State. January 22, 2025 // U.S. Department of State. URL: www.state.gov.

3. Hegseth Outlines U.S. Vision for the Indo-Pacific at the Annual Asia Defense Summit. May 29, 2026 // U.S. Department of War. URL: www.war.gov.

4. National Security Strategy of the United States of America. November 2025 // The White House. URL: www.whitehouse.gov.

5. Rede des Kanzlers beim NRW-Unternehmertag 2026. Für ein Land in Freiheit, in Frieden und im Wohlstand. Mittwoch, 6. Mai 2026 // Presse- und Informationsamt der Bundesregierung. URL: www.bundeskanzler.de.

6. Jeff Bartos says UN reform is no longer an "oxymoron" after $570M in cuts. The ambassador for UN Management and Reform says the next phase targets peacekeeping budgets and employee pensions // FOX News Media. – June 6, 2026.

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 80-sessiyasidagi nutqi. 23.09.2025 // O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. URL: president.uz.

8. Надёжность — новая сила. Токаев: Казахстан должен стать надёжным узлом безопасности в центре Евразии. 20 февраля 2026 г. // Сетевое издание — Интернет-проект ИноСМИ.RU. URL: inosmi.ru.

9. *Xalqimizning yuksak ishonchini oqlash, erishgan yutuqlarimizni yangi, yanada ulkan natijalar bilan mustahkamlash – bosh vazifamiz. 28.08.2026 // O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti – president.uz.*